

RABSZOLGASÁG

Másfél éve, ötvenhárom őszétől használták az aragáz-főzőkemencét. Olcsóbb volt, és mindenekfölött tisztább. Irma nyáridőben megszabadult a favágás, behordás, tűzrakás gondjától, aminek annál is inkább örült, mert harminc esztendeje és látszólagos szívóssága ellenére igen hamar fáradt, s nehéz testi munka után alattomos, egyoldali fejfájások gyötörték.

Majdnem húsz havi kifogástalan működés után a fényes rézcsapok, melyek időközben némi bronzos árnyalatot öltöttek a fogdosástól, kissé meglazultak, és néha enyhe gázzagot lehetett érezni az egész lakásban. Irma nem sokat törődött vele, nem könnyelműségből, csak mert veszélytelen és egyhangú élete öntudatlanul eltompította. Kálmán azonban kétszer-háromszor nyugtalanul figyelmeztette, hogy szellőztessen, majd egy üzleti ügy intézése közben útba ejtette a karbantartó vállalatot, és szerelőt hívott.

Kisfiúk, a tízéves Kálmánka iskolában volt, Kálmán dolgait intézte, mikor kiszálltak felülvizsgálni a berendezést. Irma egyedül fogadta a szerelőt.

– Mészáros Kálmánékat keresem, a karbantartótól...

– Javítás ügyében? Igen, mi vagyunk.

– Tudom – mondta a szerelő miközben belépett a konyhába, és Irmának úgy tűnt, hogy titokban mosolygott. „Tudja?” Ezt a szót kissé különösnek találta, de a magyarázat magától adódott. Persze, gondolta, hiszen mikor kijött, meghagyták neki a nevet és a házszámot. A házszám pedig – kicsi kék bádogtáblán, fehér számjegyekkel – ott van, a kapura szegezve.

– Szóval a csapok... – A szerelő letette olajos szíjon lógó ládáját, s a csapokat kezdte vizsgálni. – Egy kicsit lazák – jegyezte meg, s felnézett Irmára most már nyílt, széles mosollyal. Az asszony zavarba jött. Először is már látta valahol ezt az arcot, s hirtelen hiába próbálta felpiszkálni tudatosan jó mélyre temetett emlékeit. Aztán ez a mosoly, a bizalmas ismerős mosolya, egyszeriben világossá tette, hogy a szerelő nem jegyzőkönyvből tudja, hol laknak Mészárosék. Irma futó nyugtalanságot érzett, de tüstént leküzdötte. Tizenegy év folyamán bámulatos önuralmat fejlesztett ki magában, gondolatai szolgamód engedelmekedtek akaratának.

– Legyen szíves, igazítsa meg valahogy – szólt higgadtan, miközben elfoglaltságot keresett. Tizenkét óra körül járt az idő, már takarított, és csak éppen meg kellett volna főznie az ebédet; az előkészített zöldség és hús ott állt a konyhaasztalon. A szerelő a főzőkémence mellett guggolt, ő meg nem akart mellette állni, nehogy azt a látszatot keltse, mintha ellenőrizné. – A szobában is van egy gyorsfőzőnk, lesz olyan kedves azt is megnézni – mondta. Erről eszébe jutott, hogy bemehet a szobába. Nem akart ezzel a határozott, szinte utasításszámba menő kéréssel távozni, hát még oda szólt: – Tudja, főleg a gyerek miatt félünk. Meggyújt egy gyufát és...

– Gyerekük is van? – nézett fel derűs arccal a férfi.

– Kisfiú. Harmadik elemista – felelte, s megint, ezúttal elfojthatatlan szorongást érzett. „Gyerekük is van? Mi az, hogy gyerekük *is*?” Nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze: – Tán ismer minket?

A szerelő abbahagyta a babrálást, idétlen guggoló helyzetéből átült a faládra.

– Itt laktam a Vásártéren sokáig. Apámnak volt egy kis műhelye a sarkon, a Vágóhíd utca sarkán. Balog, a lakatos, nem emlékszik? Balog Béla vagyok.

A név és az arc, egy valóságos és jelenvaló meg egy bizonytalan és homályos múltban elmerült benyomás találkoztak, és érintkezésük nyomán egész világ támadt fel Irma lelkében. Régi világ, melyet erőszakosan eltemetett magában, s mely egyetlen rázkódással ledobta a ráhordott földet, és újra megjelent, teljes életnagyságban. – Emlékszem, most már emlékszem – mondta.

– Nem csoda, hogy nem ismert meg. Én is, ha az utcán láttam volna... Mészáros... – köhintett – Mészáros urat, igen, találkoztunk is azóta. Nem sokat öregedett. De magát nem láttam, és maga egészen...

– Megöregedtem – segítette ki az asszony, s hangjában ijedtség és szomorúság csengett. Már bánta, hogy ezt kimondta, de valami egészen ismeretlen érzés nyilallt bele. Sohasem vagy talán nagyon rég érezte így, hogy nő, s ilyen fájdalmasan még semmikor. Tudatába villant, hogy szép, vagy legalább is az volt valaha, s hogy mindez múlandó és rettentő céltalan. Aztán elszégyellte magát, hiú és hálátlan gondolatnak tartotta, s arcára bűnbánó kifejezés ült.

A férfi félreértette, ez a tekintet mintha azt mondta volna: nem tehetek róla.

– Nem azt akartam mondani. Megváltozott. Kicsi fruska volt maga, mikor utoljára láttam. Tudja hol? Az üzletben. Rósz papánál. Nem haragszik, hogy így mondom? Mindenki Rósz papának szólította az édes-apját, megszoktam. Mi van vele?

Irma tompán válaszolt:

– Meghaltak. Úgy tudom, még útközben. – Elhallgatott. Úristen, hogy mindig emlékezni kell! Az egész bolt, az egész régi Vásártér megjelent előtte. Egyik sarkon az apja kis fűszerüzlete, aztán apró rozoga házak, s a másik sarkon egy füstös, rendetlen lakatosműhely, a Balogéké. Szemben, a túlsó oldalon, Mészáros Kálmán gőzmalma. Hol megkopott, hol túlzóan színes képek kezdtek kavarni körülötte; orrába tolult a friss kenyér és a fűszerek illatával elegyedő szappan- és petróleumszag, a bolt szaga, és látta apját, a szemüveges, fűrge kis embert, amint ide-oda szaladgál a pult mögött, tréfál, és odaszól neki: „Irmuska lelkem, gyere segíts egy cseppet.” Aztán látta magát, a félnék, anyja korai intelmeitől megrettent leánykát; megérintette akkori ábrándjainak elfelejtett hangulata és gyermekes szorongásainak azóta is fel-felújuló emléke. Könnyezett, s mert el akarta titkolni, bement a szobába.

A férfi sajnálkozva nézett utána. Nem akarta elsomorítani. Aztán dolgozni kezdett.

Az asszony kétszer-háromszor elment mellette, hallgattak, és kerülték egymás pillantását. Mikor a szobai gyorsfűző vezetékeit vizsgálta, kalapálás közben az öntöttvas-könyök, mely a tartályból kiálló csövet a kis rezsóba irányította, megrepedt. Kiment, behívta Mészárosnét, és megengedte a csapatot. A résből sziszegve ömlött a gáz.

– Eltört – mondta az asszonynak. – Itt elzárom, de a konyhában be lehet gyújtani. Ezt a darabot ki fogom cserélni, hanem csak holnap, nincs nálam negyedes könyök.

– Micsoda? – kérdezte Irma, hogy zavarát leplezze. Nyugtalanította, hogy Balog Béla másnap is eljön. Minek? És holnap is előtolakszik a múlttal? Az emlékekkel, melyeket annyi akaraterővel sikerült fékentartani?

– Negyedes könyök – nevetett a férfi. – Látja, ilyen görbe cső, a két végén csavarmenettel. Ez hajlítja meg az egyenes vezetékét.

– Miért negyedes? – érdeklődött az asszony, mintha valami életbevágó dologról lenne szó. Egy másik, józanabb hang belülről heves szemrehányásokkal illette, hogy tovább is nyújtja ezt a beszélgetést. Miért teszi?

– Az átmérője negyed col. Tudja, mi az a col? Két és fél centi. Úgy látszik, nem sokat ért a szakmához.

Mosolyogtak.

– Col, col. Miért nem számolnak centikben? – Megdöbbsent. Hát ezt miért kérdezte? Már nem lehetett visszaszívni.

– Nem tudom. – A szerelő vállat vont, nevetett. Mikor elment, még mindig nevetett, s Irmának ellenállhatatlanul vele kellett nevetnie. Már nem kérdezte, miért; kacagott felszabadultan. A konyhaablakból utánanézett Balognak. Az keresztülballagott a havas udvaron, bakancsának olvadt nyomai jól látszottak a kiskapuig.

Mire megjött az ura, kész volt az ebéd. Kálmánka korábban érkezett; míg az apját várták, a külső szo-

bában játszott kicsi versenyautójával, amit karácsonyra kapott.

Mészáros Kálmán súlyosan lépett be, csizmáit hosszasan veregette a konyhaajtóban.

– Szervusz. Piszok sár van kinn – szólt a feleségéhez, és szokása szerint megszorongatta. Irma ezt mindig kissé mereven tűrte, engedelmesen, odaadás nélkül. Régebben egyszer-egyszer, mikor megnyugtatta magát, hogy minden jól van, arcon szokta csókolni. A mai homályos, kissé büntudatos érzés hatására hirtelen odaérintette ajkát a borostás archoz, de rögtön megbánta. Furcsa egy nap, gondolta, minduntalan elveszti az önuralmát. Már régen utálatosnak érezte az öregember szemérmetlen ölelgetését.

– Ma jól ment – bökte oda Mészáros, és letelepedett a terített asztal mellé. Nehézkesen megfordult a tűzhely irányába. – Na, voltak a karbantartótól?

– Igen – felelte Irma. Tálalni készült, a gőzölgő fazék fölé hajolva piros volt az arca. Legszívesebben hallgatott volna, de ismerte Kálmánt. Véletlenül megtudja, hogy ismerős szerelő járt itt, s akkor kész a baj, a gyanú, hogy miért tagadta el. – Tudja, ki volt itt? Valami Balog, azt mondja, ismeri magát, itt lakott a Vásártéren.

– Ismerem, Balog Béla – emelte fel Kálmán a fejét. Szúrósan nézett az asszonyra. – Nem is tudtam, hogy a szerelőknél van. Te nem ismered? Nem mondta, hogy ismer?

– De mondta. Engem nem is annyira, szegény apámat emlegette. Én nem emlékszem rá.

Elhallgattak. Irma bement, hívta Kálmánkát, és asztalhoz ültek. A tányérokban illatos téli zöldséglevésben úszkáltak a borsószemek. A gyerek az autóról magya-

rázott apjának, aztán okos kis kutyaszemével, melyben anyjától öröklött óvatosság bújt meg, szüleire nézett, és elhallgatott. Megérezte, hogy vihar készülődik. Mintha kialakult volna egy érzékszerve, hogy ebben a felszínes világban, melynek ő tíz éve képmutató jelenében élt, megsejtsen olyan régi dolgokat, amiket gondosan titkoltak előtte. Mészárosné rettegett. Ismerte az ura beteges féltékenységét, oly gyakran próbálta, erőszakkal is, szerelemre magyarázni. Csakhogy az állandó alantas gyanú, az üzletember bizalmatlansága mindig leforrázta jóhiszeműen kiagyalt maga-vigasztalásait.

Csendesen ettek.

Hanem a kisfiú és Irma láthatatlan idegcsápjai, melyekkel úgyszólván megéreztek az embereket, Mészárosból tökéletességgel hiányoztak. Remek emberismerőnek tartotta magát; felesége közönyös hangjára lecsillapodtak első pillanatban fölhorkant indulatai. Irma megérezte, s már óvatosan be akarta jelenteni, hogy a szerelő holnap is eljön, de látva férje fokozatosan derülő arcát, még várt. Nagy egyedülvalóságában rászokott az önmegfigyelésre, s most gyötrődve ismerte fel, mennyire megalázó, szinte hazugsággal vetekvő ez az óvatosság. Már-már kibökte az eltört negyedes könyököt, mikor Mészáros megszólalt:

– Szoktam látni a fiút. Szóval ott van... – Neki látott a krumpligulyásnak, melyet Irma közben feltárlalt, és teleszájjal folytatta: – Éppen jó, úgyis kell nekem egy ember onnan. Nem mondta, hol lakik? – Majd feleletet sem várva, így folytatta: – Dolgom lesz vele. Itt vannak a színben ezek a csövek, tudod. Na mindegy, majd megkeresem.

Ilyen félszavakból tudta meg Irma, miből élnek. Mészáros vásárba, ószerre, piacra járt naponta, s nagyrit-

kán emlegetett bizonyos üzleteket, melyeket – olykor ravaszul Irmára kacsintva – „geseft”-nek nevezett. Az asszony sohasem tudott többet, igaz, hogy nem is érdekelte. Most kitűnő alkalmá volt közömbösen megjegyezni:

– Nem kell hogy megkeresse. Holnap megint jön. Eltört egy negyedcolos könyök, újat hoz helyette.

A férje felnézett. Nem másért, ebben a pillanatban az alkalom oly engedelmesen gördült tervei alá, hogy szinte boldoggá tette, de a „negyedcolos könyök” szókatlan volt az asszony szájából.

– Hallj oda, miket tudsz!

– A szerelő mondta – válaszolta ridegen. – Nem tudom, mi az.

Befejezték az ebédet. Kálmánka kabátot kapott, és kiszaladt az udvarra játszani. Az asszony összeszedte a tányérokat, mosogatni kezdett. Mészáros elterpeszkedett a széken, rágyújtott egy cigarettára. Vastag ujjai közt szánalmasan törékenynek látszott a kicsi papírhüvely. Nem sokat dohányzott, de akkor mohón, tíz füstre volt jó egy cigaretta, s olykor kettőt is elszívott egymás után. Irma, ahogy nézte, akaratlanul is az előző két feleségére gondolt. Az egyik elvált tőle, a másik meghalt mellette. Egyik sem bírta tovább öt esztendőnél. S ő már tizenegy éve... Te jó isten, mégiscsak szívósnak kell lennie. Lehajtott fejjel mosogatott tovább. Ezek a gondolatok sohasem juttatták el a lázadásig. Élete minden percében, legmélyebb, legmesszebb kalandozó álmaiban is fájdalmasan tudatában volt annak, hogy ő – megvásárolt lélek. Áron vétetett meg, hétezer pengőért.

Mészáros kövéren fújta a füstöt.

Másnap reggel Irma együtt kelt fel Kálmánkáival. Tízórait csomagolt neki; míg reggelizett, lopva megnézte a házi feladatát nagy ákombákomokkal teleírt füzetében, aztán mint mindig, a kapuig kísérte. Ilyenkor rendszerint Mészáros is el szokott menni, bár sokszor, ha egy irányba kellett indulnia fiával, valami miatt késlekedett, hogy ne menjenek együtt. Irma mindig csodálkozott ezen. Nem vádolhatta férjét, hogy nem szereti a gyereket, hiszen elhalmozta mindennel, amire szüksége volt: néhanapján az iskolába is elnézett, érdeklődött felőle. De úgy látszott, s ezt az asszony gyakran megfigyelte, hogy szeretete valamiféle állati ragaszkodás, gondoskodó ösztön volt. Kálmán valahogy zavarba jött a gyerekekkel szemben. Régen, mikor kisebb volt, ölbe vette, öt ujján elmutatta, hogy ez elment nyulászni, ez meglötte, de itt aztán megakadt. Nem volt több mondanivalója, nem tudott mit beszélgetni a csöppséggel, az pedig elszaladt, leugrott az öléből.

Mészáros valójában csak magával törődött, és gyermekében is a maga örökösét látta. Amennyire Irma tudta, ez az örökség egy csomó ingóságból, a házból és titokzatos, ismeretlen, jórészt megfélemlített rokonok nevére írt telkekből meg egyebekből állott, amiről az asszonynak csak elejtett célzásokból volt tudomása. Ebből a nem is titkolózásból, hanem teljes mellőzésből látta, hogy ő mennyire csekély szerepet játszik Mészáros Kálmán életében, s annak egyébre sincs szüksége, mint életerős testére, hogy nap mint nap kiszolgáltassa makacs próbálkozásainak.

Házi munkái közepette gyorsan telt az idő. Kálmán tíz órakor kelt, papucsban, hálóingben reggelizett a konyhában. Irma elnézte, míg orrát a fülescsuporba dugta. Nagy, erőszakos áll, mely vastag ajakban foly-

tatódik, apró, ravasz orr, kegyetlen szemek, alacsony homlok, melyet hatvanhárom év alatt alig magasított a deres hajnak felfelé húzódó határvonala. Állát kiegyensúlyozta erősen fejlett tojásdad tarkója, amely a négy gimnáziumban tanult embertan homályos emlékeivel arra a gondolatra csábította Irmát, hogy itt székelnek férje üzleti képességei.

Fél tizenegykor egy darócruhás, csizmás falusi ember kereste Kálmánt. Tisztelettel kopogtatott az ajtón.

– Mi van, Jakab? – kérdezte Mészáros, össze se húzva mellén a hálóköntöst.

– Nem volt a piacon, gondoltam, itthon találok.

– Van valami?

Az ember Irma felé nézett, aki éppen az elcsöpögött reggeli kávé törülgette az asztal viaszosvásznáról. Mészáros legyintett. Az ember megköszörülte a torkát.

– Egy pár ökör. Harmadosztályúnak akarják bevenni. Ha elintézné Albuval... – Hunyorgott, s az ujjait mozgatta. Mészáros gondolkozott.

– Most?

– Ha lenne jó, Mészáros úr... Autóbusszal akar hazamenni.

A vágóhíd közel volt. Kálmán bement, felöltözött, s elindulóban így szólt a feleségéhez:

– Ha jön ez a Balog, várjon meg. Szervusz. Elmentek. Irma egyedül maradt, s makacsul nem akart gondolni semmire. Nem tehetette süketé magát; hallott, bár nem figyelt, és sokkal okosabb volt, mint férje hitte volna. Ijedtség vagy szájalom nélkül gondolt arra, mi lenne, ha Kálmán börtönbe kerülne. Aztán visszariadt ettől az elképzeléstől. Eleinte apja gyámsága, később a férje parancsuralma alatt élt; gondjai

csak lelki gondok voltak, sohasem kenyérkeresetiek. Mit is kezdene egyedül?

Nekifogott a takarításnak. Szorongva várta haza férjét, mint talán soha. Ó, csak hamarabb érkezzék meg, mint a szerelő! Nem akart többé beszélgetni vele, fájt minden visszaemlékezés. Miről is beszélnének, mint a múlttól. S az az ostoba könyök-história. Majd még sírás jön azután a nevetés után, sóhajtotta magában.

Egy félóraig szöszmötölt, kevés szaporával. Munka közben nem lehet gondolkozni. Akkor jött Balog. Benyitott, köszönt, mondta, hogy elhozta, ami szükséges. Irma kimérten, visszautasító hangon szólt hozzá, mikor kinyitotta a szoba ajtaját.

– Tessék, már takarítottam odabenn.

A férfi semmit sem szólt, csodálkozva ment be a szobába, és munkához látott. Annyiféle háznál fordult meg, és annyiféleképp bántak vele! Ehhez az asszonyhoz, ehhez a messzi múltból felbukkant ismerőshöz mégsem tudott egy közüzemi alkalmazott közömbös-ségével viszonyulni.

Amíg leszerelte az eltört idomot s az újat helyére illesztette, maga elé képzelte Rósz Irma régi alakját. Nem sokat látta, utoljára a háború első éveiben. A lány akkor tizenhat-tizenhét éves lehetett, ő huszonhárom; egy utcában, helyesebben egy téren laktak, s ő néha vásárolt a boltjukban. Innen az ismeretség. Akkor már segéd volt, lányok után alig járt, s ha igen, kényelmesebb helyen kereste a szerelmet. De melyik legény nem néz meg egy tizenhét éves fruskát, ráadásul, ha igen szép lány hírében áll? Jól emlékezett fényes barna hajára, dió-szemeire, fehér bőrre, melyre nem volt az a tavaszi napfény, hogy szeplőt csaljon ki. Mindez megmaradt, haja talán csak a csillogásából vesztett

valamit, bőre a homlokán finoman beredőződött, s a szeme, az is olyan, mégis más. A tekintete idegen, hol nyugtalan, hol szomorú, s legnagyobb részét üres. Ez lepte meg s gondolkottatta meg legjobban, de az asszonnyal kapcsolatban csak gomolygó és rendszertelen érzései voltak, önkéntelenek, s ha rajtakapta magát, hogy foglalkozik velük, elhessegette. Mi értelme van? Elvégzi a javítást, elmegy, soha többet nem jön ide. Mire a csapok ismét elromlanak, más szerelő kerül a helyére.

Mikor elkészült, Irma is bejött a konyhából.

– Na ez is megvan – mondta, s vigyázott, nehogy szóba hozza a negyedcolos könyököt. Furcsa volt, ahogy azon ketten nevettek. Érezte, hogy egyszeri és visszahozhatatlan perc volt; otrombán sülné el, ha megpróbálná föleleveníteni. A szerszámait pakolta.

– Kérem – szólította meg Irma –, az uram beszélni akar magával. Várta, de elhívták, mindjárt visszajön. Azt üzenté, legyen szíves maradjon itt addig.

A férfin melegség futott keresztül. Visszatartja! De rögtön lehiggadt: az asszony szenttelen és kifejezés nélküli szemmel nézett az arcába. Csakugyan Mészáros akar vele beszélni. Vállatvont.

– Ha nem ül sokáig. Félóránál tovább nem maradhatok.

– Üljön le – mondta Irma –, ne haragudjék, dolgom van a konyhában. – Észrevette, mennyi ridegség van a hangjában, s ez bántotta. Csak részben volt szándékos: ki akarta kerülni a beszélgetést. Hogy rosszul essék ennek az embernek, aki voltaképp semmit se vétett neki, azt nem akarta. Ezért hozzátette: – Az ebéd, tudja...

Kiment, Balog benmaradt a szobában. Körülnézett.

Kényelmes, nagy hálószoba, jómódra valló, drága bútorok. Két nagy szekrény s a kettős ágy. Mit csináljon ő itt egyedül? S mi dolga lehet Mészárosnak vele? Mit keres ő itt? Az ágy, a hatalmas felvetett ágy, melyben Mészáros úr alszik a szép Rósz Irmával, s ahogy ezt így elképzelte, mélységes undorral töltötte el. Percig se marad itt. Mi a fenének? Semmi közük egymáshoz. De a kíváncsiság mégis visszatartotta. Mit akar vele a malmos, hadd lássuk. S mikor kiment a konyhába, elhitette magával, hogy pusztán csak ez érdekli még.

– Piszkos a ruhám – mutatott olajos, vasporos bekecsére –, akad itt egy szék, amire leülhetek.

– Tessék. – Irma egy fenyőfa-hokkedlire mutatott, s tovább nyújtotta a laskát. Félt abbahagyni, úgy tett, mintha rendkívül elfoglalná, nehogy a férfi megint beszélni kezdjen. Hosszú hallgatás telepedett közjük. Végül is Balog szólalt meg.

– Szóval meghaltak szegény öregek.

Rettenetes, gondolta Irma, de rögtön szét is foszlott minden haragja. Az önvád, leggyakoribb, lelke mélyén gyökerező érzése ismét marcangolni kezdte. Szegény ember! Tehet-e arról, hogy idejött? Véletlen volt, senki se tudta, senki sem akarta. Titkolja el, hogy ismeri őket? Minek? Különben is, ő kérdezte tőle. Felpiszkálta begyógyult sebeit? Fel, de akaratlanul; mit tudja Balog Béla, mi mindent bolygatott meg az ő lelkében! Nem tola-kodott, nem kíváncsiskodott, s ő legszívesebben kitenné innen, ha képes volna rá... Belátta, hogy igazságtalan volt, s lelkiismeretesen jóvá akarta tenni. Ránézett Balogra. Kissé ijedt, simogató tekintet volt; a férfit megint, mint az előbb, melegség öntötte el.

– Bizony meghaltak – mondta.

– S maga – kérdezte halkán Balog – sokat szenvedett? Akkor már a fronton voltam, mikor meghallottam, mi történt; sokat gondoltam magukra.

– Hogy érti azt, hogy szenvedtem? – kérdezte Irma, most újra élesen.

– Hát a... szóval a gettóban. – Balog alig tudta kinyögni ezt a szót.

– Hát maga nem tudja? – Irma egyszerre sok mindent megértett. Igen, hiszen az előbb mondta, hogy a fronton volt, s aztán nem is látta többet. Az öreg Balog pedig, mi is lett vele? Meghalt vagy elköltözött? A deportáláskor, s erre most világosan emlékezett, már nem volt a lakatosműhely a Vágóhid utca sarkán. Egyszerre megbocsátott a férfinak, s ugyanakkor kétségbeesett. Vége! Megint beszélnie kell! Megint a múlt, az emlékek, minden, amit nem lehet elfelejteni! Hát maga nem tudja?

– Mit?

Irma nem tudta megállítani a könnyeit.

Most már mindegy, most már mondhat, amit akar, sírása úgymint többet mondott mindennél. Ó, hát éppen ezt nem akarta!

– Tudja, akkor... Olyan nehéz erről beszélni, nem is tudom, miért mondom el magának... Látja, ezt még senki se hallotta tőlem... Mielőtt szegény szüleimet deportálták, Kálmán, Mészáros, az uram, megkérte a kezemet, s én hozzámentem... Nem vittek el...

Elhallgatott. Most már zokogott; minden, minden ott állt előtte a maga meztelen kegyetlenségével, s nem úgy, ahogy megroppant önuralma utolsó töredékével eldadogta Balognak. Látta magát a malom raktárában kisiklani az őrző, ruháit tépdeső Mészáros markából, hallotta, amint utánakiált: Megállj, bűdös macs-

kája, egyszer úgyis elkaplak! Végigrohant rajta a rettenetes rémület, amit hónapokig érzett, mikor Mészárost látta; megjelent előtte dühös ábrázata, amint fenyegetőzve elment tőlük, mikor először kikosarozták. Aztán hallotta a ravasz, ellenállhatatlan szavakat azon a rettenetes délutánon: „Nézze, Rósz papa, magukat úgyis elpuccolják innen. Nekem sohase volt semmi bajom a zsidókkal, az isten verjen meg, ha nem sajnálom magukat, de mit tehessek? Én nem tudok magukon segíteni, maguk már öregek is... De a lányát, azt meg tudnám menteni...” Új képek villantak föl előtte, látta ideoda futkosó apját, mellén a sárga Dávid-csillaggal, s átélte újra azt a leírhatatlan megdöbbenést, mikor a drága jó öreg, aki soha nem szólt hozzá egy rossz szót, két pofonnal kényszerítette Mészáros Kálmánhoz... Igen, akkor értette meg, milyen irtózatosságot történni, hogy apja mennyire biztosan tudja, hogy a halálba mennek, hiszen csak így lehetett képes rá, hogy egyetlen leányát a rettentő malmos karjába lökje, hogy ilyen gyötrelmes életre, de mégis életre kárhoztassa...

Balog mélységes megdöbbenéssel nézte a zokogó asszonyt. Olyan egyszerű volt, ahogy elmondta: férjhez ment Mészároshoz, kikeresztelkedett, és nem deportálták. Ha csak a pusztá, üres szavakat hallja, ha leírva olvassa őket, még hálát is vél bennük felfedezni. Mészáros iránt. De az a kétségbeesett hang, s utána ez az elfojthatatlan, fuldokló zokogás... Micsoda titkok, örült szenvedések lappanghatnak emögött? A gyöngédség elsőprő hulláma ragadta magával, a felcsukló sírás szívébe hasított. Közelebb lépett, már-már átfogta az asszony rázkódó vállait, de valami visszatartotta. Jól ismerte Mészárost; tudta, ki volt ő akkor, a háború alatt. Hogy volt képes Rósz Irma? Mert így, ahogy

nézte, egészen magáénak érezte, mint minden férfi minden nőt, ha a könnyeivel előtte vergődik; magáénak érezte, és felháborodott. De nem akarta bántani, csak annyit kérdezett:

– Dehát hogy is csinálta? Akkoriban már hiába házasodtak, nem ismerték el... Maga mikor keresztelkedett ki?

– Negyvennégyben. – Irma lélegzet után kapott, már nem volt egy csöppnyi józansága sem, s ömlött belőle a vallomás; titkok, melyekről azt hitte, soha, még felnőtt fiának sem fog beszélni. – Negyvennégyben már késő lett volna... Mészáros elintézte, azt mondja, hét-ezer pengőjébe került... Igaz, volt neki elég... Azóta is mindig emlegeti... Megvett, megvásárolt... Apám is kényszerített, ó, látja, szegény milyen jól tudta, mi vár rájuk... Az esküvő előtt láttam őket utoljára. Mikor utánuk jöttek, Mészáros bezárt, hogy ne mehessek ki... Velük akartam menni.

Elhallgatott. A férfi lázasan gondolkozott. Pillanatok alatt feneketlen mélység tárult föl előtte. Irma ebben a percben úgy érezte, nagy terhet dobott le, de másodpercek múlva hajába tépett, és esztelen locsogását átkozta. Balog, még mindig a vallomás hatása alatt, dadogva mondta:

– Mit is szóljak... Igaz, megmentette, de mégis... gazember. Én ismerem, ki volt...

– Hallgasson! – sikoltott fel az asszony. – Az életem köszönhetem neki! Mi lettem volna nélküle? Gyermeket adott nekem! Hallgasson! Menjen innen! Menjen!

Balog elsápadt. Bement, felkapta szerszámos ládáját, s indult kifelé. Irma szemeit törülgetve ült egy konyhaszéken.

– Bocsásson meg, goromba voltam... Ne menjen el, mindjárt hazajön az uram. Menjen a másik szobába, kérem... Nem akarom, hogy itt lásson minket. S ne említse neki, hogy erről beszéltünk.

A férfi lehajtott fejjel fogadott szót. Irma hagymát kezdett aprítani, hogy feltűnés nélkül, szabadon sírhasson. Ha jön az ura, semmit sem fog észrevenni: tudja, hogy hagymavágáskor mindig könnyezni szokott.

Balog Béla egy pohár sör mellett ült a Széna utcai kiskocsmában. Nézte a pakurával felkent padlóra behordott sarat, a szétdobált gyufaszálakat, cigarettavégeket, és gondolkozott.

Piszok, mennyi piszok van. És ez a Mészáros, ez a legnagyobb piszok a világban. Hogy így, egyszerre, véletlenül összeakadt új élete a régi vásártéri ismerősökkel, mindent még egyszer végig kellett gondolnia. Módszeresen, mint mielőtt megszerkeszt valamit, összeállít egy új gépet, felszerel egy villanycsengőt. Itt a kapu, ide kell a gombot rögzíteni, a drótot így meg így kell a kapu mellett vezetni... Igen, ha az élet is ilyen egyszerű volna!

Inas volt, később segéd, Baczoniéknál. Az apja azt akarta, hogy ő vegye majd át a lakatosműhelyt. Talán a feleségét is kiszemelte. Egyszerű, világos, jól kizsinózott életút, kényelmes és üres. Nem irtózott tőle, s nem lelkesítette, akkor még nem gondolkozott. Erre a háború tanította meg s a fogság, majd az itthon kibontakozó új élet. Apja meghalt, bátyja Magyarországra került; ő egyedül volt, tanulni akart. Ott dolgozott, ahol munkát kapott, s harmincegynéhány éves fővel nem restelt magánvizsgázni az esti iskolában, éveken át. A

nők nem érdekelték, helyesebben, nem akarta lekötni magát, amíg mindent meg nem valósít. Mérnök akart lenni, gépeket akart tervezni: új és bonyolult gépeket. Hat év az esti egyetem! Mire elvégzi, negyvenkét esztendő lesz, s addig sehol semmi. Ki fog már ránézni akkor? Valami ráncos özvegyasszony vagy egy pártában maradt, bolondos vénlány? Mindegy, hiába, megkészt.

Az özvegyasszonyról nagy ívben visszakanyarodott Mészárosékhoz. A módszeres gondolkozásnak vége szakadt: a cél világos, az út nehéz, de nincs más. Ennyit, mint annyiszor, leszűrt a töprengésből, s azt a bonyolult érzés – és sejtelem – összevisszaságot akarta rendezni, amely egy hete lelkében gomolygott. Véletlen! Két véletlen találkozás egy asszonnyal, akit alig ismert s gyermekleányként látott utoljára, tizenkét éve. Az asszony Mészáros úrnak, a régi Vásártér urának, a malmosnak a felesége, aki most is, akárcsak akkor, vén, de megtörhetetlen, magabiztos, ravasz és jómódú, és a mások bőrén él. Mindenkiből, akivel dolga van, kiszív valamit, amivel maga gyarapodik. Pénzt, vért, életet. Talán ezt a töretlenséget, ezt az elpusztíthatatlan életéről éppen a szép, tizenkilenc éves Rósz Irmától szívta el, akit negyvennégyben csalással, erőszakkal és alamuszi rábeszéléssel vett feleségül. Béla tisztán kiérezte az asszony szavaiból, hogy a halált vállalta volna inkább, mint ezt a házasságot. Ki kényszerítette reá? Megmondta: az apja, a félénk, szerencsétlen kis zsidó boltos, aki meg akarta menteni. Bélát megdöbentette az életnek ez a mélységes szeretete, amit a régen elpusztult Rósz papa lelkében megsejtett.

S hogy élt azóta Irma? Lehetséges, hogy ez a Mészáros, aki mindenkit rabszolgájává tett, akit hatalmába

kerített, szerette, megbecsülte volna? Soha! Aztán látta a zokogó asszonyt, s a szívébe markolt valami. Szereti. Most már biztosan, mélységes bizonyossággal tudta, hogy szereti. Fogcsikorgatva gondolt hálósobájukra, a nagy kettős ágyra, s a haraggal vegyes szájalom, a kín, ami felsajgott benne, mind ettől volt: igen, szerelmes lett Rósz Irmába, Mészáros Kálmán feleségébe. Ostobaság! gondolta, kétszer láttam, alig beszélgettünk, alig ismerem. Hátha boldog? Hátha ő futott Mészáros karjába, hátha kellette magát, szeretője volt? Vagy megcsalja, s a hatvanegynéhány éves, nála több mint harminc esztendővel idősebb férfi mellett feslett és undorító életet él? Béla tudta vagy inkább érezte, hogy ez nem igaz.

Beleivott a sörébe, körülnézett. Senki sem zavarta, néhányan állva iddogáltak a söntés előtt, s halkán beszélgettek a csapossal.

Hát akkor mit lehet tenni? Beszélnie kell az asszonnyal, legalább még egyszer. Meg kell tudnia, hogyan él. Ó, csak egy szót, hogy boldogtalan! Hogy bántja Mészáros, hogy goromba hozzá vagy éppen veri. Akkor minden megoldódik. Becsukatja a gazembert! Hiszen a kezébe adta magát, itt van a markában, össze tudná roppantani, mint egy mogyorót. A gázcső-üzlet, melyből busás részesedést ajánlott fel! A marha, azt hiszi, hogy mindenkinek istene a pénz. Minden érzéke felháborodott: hogy mer ilyesmit még szóba is hozni előtte? Nincs annyi pénz a világon, amennyivel őt megvásárolhatná. Mégis, miért nem köpött a szemébe, miért nem kérdezte meg, honnét lopta a csöveket? Miért nem jelentette fel? Miért?... Mert még el akart menni, még látni akarta Irmát. Akkor nem tudta, mit

cselekszik, de titokban már erre gondolt. És rosszul tette? Nem, nem tette rosszul.

Hirtelen csodálatosan megnyugodott. Bölcsen rendeződtek a dolgok. Bezáratta volna, hogy aztán nyugodtan közeledhessék a feleségéhez? Mit szólt volna az asszony, nem tartotta volna aljasnak és alattomosnak? El kell vinnie onnét, s akkor lesújthat Mészárosra, de addig nem, mert akkor Irmát veszíti el!

Úgy látszik, rendbejönnek a dolgok, mondta magában. Aztán kiitta sörét, és nehéz léptekkel ment ki a kocsmából.

Szerdai nap volt, a Vásártéren rengeteg falusi és városi ember, marhák, szénásszekerek. Balog tudta, hogy hetivásárkor a malmos nem lesz otthon, szabadnapot kért; megborotválkozva, jó ruhában kereste fel Irmát.

Az asszony semmi meglepődést nem mutatott.

Évek óta, egész házassága óta ember még ilyen vihart nem idézett elő a lelkében. Beállít egy szerelő, kiderül róla, hogy régi ismerős, akit majdnem elfelejtett, akivel soha tíz szónál többet nem váltott. Amíg a gyorsfűzőjüket javítja, kiböki, hogy ismeri őket. Öt percig beszélgetnek, s feltámad a múlt, amire soha többé nem akart emlékezni. Miért? Mert a küszködéssel tele régi idők aranykornak tünnek mostani életéhez képest. Az ő számára nem jött felszabadulás. Aztán a szerelő másnap megint eljön; vár, mert az ura beszélni óhajt vele, s föltesz egy ártatlan kérdést: sokat szenvedett a gettóban? Semmit sem tud. S ő egyszerre elveszti a fejét, sír mint egy megvert gyermek, elmondja a titkait. Valahogy mégis jólesett. Aztán sikoltozik, elküldi, a férfi indul, s akkor, átkozott józanság,

visszatartja az ura miatt. Azt mondja, menjen a másik szobába. Az meg megy, engedelmesen, mint egy másik megfenyített gyermek, s nem szól egy szót sem. Ó, mennyire megkönnyebbült, mikor végre egyedül maradt, s mégis mennyire fájt, hogy otthagya a könynyeivel, szó nélkül. Micsoda furcsa érzés! Egy kevés, egész kevés ideig úgy kívánta vigasztalását – több! – simogatását, mint kislánykorában, ha bánata volt, s álmai elképzelt lovagjához menekült. Aztán megjön az ura, benn tárgyalnak, s az ember szürke üzletféllé vedlik, lelketlen figurává Mészáros Kálmán fekete sakk-tábláján. Elmenőben hűvös, udvarias kezitcsókolomot köszön, ami az üzlettárs be nem avatott, csecsebecsének, mosogatórongynak, házibútorinak tartott feleségének kijár... Balog Béla, akit egy futó pillanatban közel érzett magához; ellenségként vagy barátként, de emberi érzelemmel viszonyult hozzá, számára meghalt: lélegző, mozgó, de lelkivilágában jelentéktelen tényezővé változott.

– Az uramat keresi? – kérdezte, félbe se szakítva munkáját. Most is, mint mindig, ebédet készített.

– Üzleti ügyben – felelte a férfi, s kérdés nélkül leült a konyhában.

– Nincs itthon – mondta Irma, és nyugtalanul nézett Balogra, de az nem zavartatta magát.

– Megvárom, ma nem mentem munkába. – Cigaret-tát vett elő, lassan rágyújtott, félmozdulattal felemelkedett, s a gyufát a kemence hamuserpenyőjébe dobta. Legalább beszélgetünk egy kicsit. – Nem nézett Irmára, de félszemmel látta, hogy mozdulatai idegesekké válnak. Komoly arccal ült, cigarettája tüzét nézegette, az udvarra bámult, majd a padlóra, s látszólagos közönyvel beszélt. – Látja, olyan ritkán találkozom régi

ismerősökkel. Nekem senkim sem maradt. – Leverte a hamut. – Apám meghalt negyvenháromban, öt napi szabadságot kaptam, hogy eljöhessek a temetésére. Nem éltek együtt az anyámmal, a vénasszony el se jött, mikor meghalt. Désen volt másodszer férjnél. Mikor elváltak, minket neki ítélte a törvény, de visszajöttünk apámhoz. Nem bánta. Aztán anyám is elment. Én akkor fogságban voltam. – Gondolkozott, mit mondjon még. Vallomással akarta kezdeni, hogy vallomásra bírja az asszonyt. Még mindig nem nézett rá. Irma nem engedett fel merevségéből, még mindig a férjére várakozó üzletfelet látta. Mások, ha nem volt otthon Mészáros, sohasem ültek, megvárták a sarki kocsmában.

– Nem tudom, mikor jön haza az uram. Legjobb lesz, ha egy-két óra múlva visszajön – vetette közbe, mintha Balog már menni készült volna.

A férfi zavartalanul folytatta:

– Lehet, hogy emlékszik még a bátyámra, ő más ember volt, mint én. Jó állásba került, meg is nősült. Aztán elment Magyarországra. Most ott van. Mióta hazajöttem a fogságból, két levelet írtam neki. Ő csak egyet írt, már van öt éve. – Elhallgatott, majd kisvártatva így folytatta: – Egyedül vagyok. Már nem vagyok fiatal – nevetett közben –, látja, jólesik régi emberekkel találkozni. – Hirtelen vidáman felnézett. – Sokat beszélek! Hagyjuk a múltat. Mondjon maga valamit. Jól élnek, van egy tízéves gyerekük, még nem is láttam. Otthon, család, mindegy, hogy volt, mégis ez a boldogság.

Irma ellenségesen hallgatott. Mit akar? Miért nem hagyja békén? És ő? Miért nem tudja visszafojtani előtörő sóhaját?

– Látom, elszomorítom – mondta a szerelő. – Ne gondoljon örökké arra. Az öregek... – Megakadt, érezte, hogy kátyúba jutott. Ki kell vágnia magát. – Mondja, hogy menjek el, ha valamiért haragszik rám. Idehallgasson, Irma. Én máskor is találkozhattam volna a férjével. Tudtam, hogy nem lesz itthon. Beszélgetni akartam egy kicsit, gondoltam, magának is jólesik. Vagy lenéz engem? Nem akar emlékezni egy taknyos lakatosinásra, akivel együtt volt gyerek? Terhére vagyok?

– Nem, isten ments – tiltakozott Irma. Ez a valóság, a meleg hang s nevének ily váratlan kiejtése ismét emberré, Balog Bélává tették az üzletfelet. A vér arcába szaladt. Hogy miatta jött? Tudta, hogy nincs itthon Kálmán? Ez egyszerre felháborította, sértette, de ugyanakkor valami jó érzéssel töltötte el. A szavak szívébe nyilalltak. Hogy ő lenézi? Hát ilyennek hiszi őt? Határtalanul fájt, s bár nem akart beszélni, ajkán felbuggyantak a szavak: – Azt gondolja rólam? Olyannak képzeli?

Megtört a jég, gondolta Béla. Most megtudhat mindent.

– Nem gondoltam én semmit magáról. Csak maga már nem az, aki volt. Mészáros Kálmán felesége. Az ura akkor emberszámba se vett engem, igaz, legutóbb azt mondta, hogy jó ismerősök vagyunk. De maga tudja, hogy volt.

– Nem vagyok az, aki voltam? – rebegette az aszszony, és szemébe árulkodó könnyek szöktek. – Ó, istenem, hát lehetek az? Ha tudná...

Visszanyelte a mondatot. A férfi gyöngéden szólt hozzá, úgy fájt és olyan jó volt egyszerre. Miért kérdi, úristen, mit akar?

– Nem lehet az, Irma. Tudom. Mészárosné és Rósz Irma, az másvalami. Mondja, boldog?

Az asszony szeme elé kapta a kezét, és elfordult. Kínlódott, felszakadt benne a zsilip, beszélni akart, mindent elmondani. Mióta nem beszéltek így vele! Talán a szülei, azok sem így. Igen, így, így még sohasem közeledtek hozzá. Ujjongó, lázas érzés és rettentés rémület fogta el egyszerre. Lehetséges, hogy a férfi szeresse? Harmadszor látják egymást... De minden olyan különös volt. Nem, nem beszélhet, az életét játszáná el, az ő megvásárolt, szomorú életét, amely már nem is az övé.

– Nézze, Irma – állt mellé a férfi –, régen ismerjük egymást. Nem akarom faggatni, nem is érdekelne, ha nem lenne régi ismerős. Legyen őszinte hozzám. Vagy hát... igaza is van. Mi köze hozzám, tudom, hogy fél tőlem.

– Nem félek! – kiáltott fel az asszony. Nem bírt ellenállni, nem hagyhatta futni a percet. Ehhez joga volt! Ehhez a pillanathoz, a fénynek, őszinteségnek ehhez a röpke felvillanásához senki se tagadhatta a jogát. – Nem félek – ismételte halkán –, de ha most őszinte leszek magához, többé sohasem jöhet ide.

Hallgattak. Balog nem szólalt meg, ösztönösen érezte, hogy ez a legjobb. Irma nem fog itt megállni. Most már beszélnie kell. Visszaült a székére, rágyújtott.

– Azt mondja, ismert – kezdte töredezetten Irma, és ő is leült. – Ismerte az uramat is. Sohase mentem volna hozzá, ha apám nem kényszerít... Mikor elvitték őket, majdnem meghaltam. Úgy éreztem, cserbenhagytam őket. Mészáros nem volt rossz hozzám, nem vert, nem szidott. De nem is szeretett. Csak a fiatalságom kellett neki, ezt jól tudom. Pedig már vénember. Ő is

tudja ezt. Rettenetesen féltékeny, ki sem enged a házból! Tudja, hogy én azóta egyszer sem voltam egyedül a városban? Tudja, hogy egy rongyos moziba el nem visz, mert néznek a férfiak? Ha ezeriben egyszer együtt megyünk valahová s valaki rám néz véletlenül, lehord, mert azt mondja, kikezdek velük? Kacsintok nekik? Hogy azt hiszem, mert hatvanhárom éves, már nem férfi ő? Tudja, hogy én sehova se szabad járjak? Hogy én itt eszem meg az ételtem ebben a házban? A fakánál mellett?

Felzokogott, és irtózó mozdulattal arrébb tolt egy fakanalat az asztalon, hogy leborulhasson.

– Ez az életem, tessék, ha kíváncsi volt rá. Úgy kell nekem, ha megszöktem, bár haltam volna meg ott, ahol apámék, ha zsidónak születtem! Kellett ezt tudni magának? – Elhallgatott, aztán lehiggadva folytatta: – Nem tehetek róla. Ezen most már senki sem segíthet. Soha nem beszéltem erről másnak. Maga az egyetlen, akinek elmondtam. És az isten szerelmére kérem, menjen, és ne jöjjön még egyszer ide, mert nem tudok többet az uram szemébe nézni.

A férfi felállt, és közel lépett Irmához.

– Megyek. Csak még egyet mondjon meg. Miért túri? Miért nem válik el? Maga a harmadik felesége. Az első volt a legokosabb: otthagya. Emlékszem rá, tizennyolc éves voltam akkor. A másodikat sírba tette. Magát is a sírba teszi!

– Tehet – mondta elgyötörten az asszony. – Az övé vagyok. Megvett, megvásárolt, hétezer pengőért. Nélküle úgyis meghaltam volna.

– Nem igaz! – Béla megfogta a kezét. – Jó, megmentette. De nem kínozhatja egy életen keresztül!

Irma nem vette el a kezét. Fájdalmasan összehúzó-

dott, mintha minden szó heves nyilallásként járná át a belsejét. Már nem volt akarata sem tiltakozni, sem cselekedni. Csak a rettenetes félelem maradt benne, hogy így mindent elmondott.

– Kínozzhat, az övé vagyok.

A férfi remegve kereste a szavakat.

– Hallgasson ide. Ha én veszek... mondjuk, ha veszek egy kutyát, a sintértől... Megveszem, az enyém. Aztán ütöm, verem, éheztetem, kínozzom, nem vagyok gazember? Szólhatok egy szót, ha elszakítja a láncát és elfut?

– De mi emberek vagyunk.

– Mészáros nem ember!

– Gyermeünk van.

– Az a magáé, maga szenvedett érte! Vigye el innét!

– Hova?

– Mindegy, csak itt ne legyen! Maga erős, fiatal, meg tud állni a lábán.

– Senkim sincs rajta kívül, tíz éve élek ebben a lakásban, egy árva lejem sincs, csak az övé, hova mehetnék? Ne kínozzon maga is...

Elhallgattak. Idegeik megfeszültek, agyukban rohanva torlódtak egymásra a gondolatok. Aztán az aszszony az asztalra borult.

Béla lassan levetett nagykabátjához lépett, körülményesen felöltötte. Rágyújtott a harmadik cigarettára, majd megfogta a kilincset.

– Én elmegyek, Irma. Nem vihetem el magát erőszakkal. De egyet mondok – s a hangja melegséggel telt meg –, hogyha bármikor el akar jönni innét, engem megtalál. Várom magára, és vigyázni fogok magára. A fiát szeretni fogom. Elfelejttem, hogy a Mészárosé. Szeretni fogom, és becsületes embert nevelek be-

lőle. Gondolja meg... A Kőműves-utcában lakom, öt szám. Ne felejtse el!

Kinyitotta az ajtót, és lassan kilépett. Végigsétált a tornácon, keresztül az udvaron, nem fordult meg, de élesen figyelt hátra. Semmi. A kapuhoz ért. Kinyitotta, kilépett, és elballagott.

Irma az asztalra borulva zokogott benn a konyhában.

Kálmánka hamarabb jött haza az iskolából. Lázás volt, hazaküldték. Irma aggódva fektette ágyba, herbatéát főzött neki, és az ágy szélén sírdogált. Kétségbeesett aggodalom rohanta meg, valahogy titokzatos büntetésnek érezte kisfia betegségét. Orvost kellene hívni, de hogy hagyja itt magára? S hogy menjen el az ura engedélye nélkül? Egyre inkább gyötrődött, bár látta, hogy Kálmánka nem nagybeteg, közönséges hülése van.

A konyhaajtó bevágódott, hazajött Kálmán. Irma jeges hidegséget érzett a mellében, gyomrát mintha összeszorította volna valami. Kisietett a konyhába, s a tűzhely fele fordult. Csak egy futó pillantást vetett a férjére, aki éppen akkor kászálódott ki bekecséből. Kálmán arca sötét volt a haragtól.

– Találkoztam azzal a pizok Baloggal. Megkeresett a piacon. Azt mondja: „Gondolkoztam a dolgon. Nem csinálok semmit, maga vén aljas.” Hallod, ezt mondja nekem, ezt meri mondani a senki! S még azt mondja: „Köszönje meg, hogy nem csukatom a dutyiba!” Engem! Hallod? Azt mondja: „Tudom én, miért nem csukatom.” Tudja, mi? Mert fél! Fél tőlem a nyavalyás! Azt mondtam: találkozunk még. Mi az? Te miért sírtál? Mi?

– Beteg a gyermek – válaszolta Irma, s elfordult.

– Mi baja megint annak is? – fakadt ki ingerülten Mészáros. Aztán az asztalra nézett, s elakadt a szava. A hamutartó a sarokra húzva, benne két cigarettavég.

– Ki volt itt?

– Ő, Balog.

Mészáros haragtól vörös arcából lehúzódott a vér.

– Tudhattam volna! Hát ezért... hát ezért... – fuldoklott. – Mit csináltak? Akarom tudni, mit csináltak? – ordította.

Irma kihúzta magát, és méltóságteljesen felelt:

– Mit gondol, mit csináltak?

– Szuka, te szuka – sziszegte Mészáros, és feléje indult. Nem vagyok elég neked, mi?

– Megálljon! – kiáltott rá az asszony irtózva. – Eljött, hogy beszéljen magával. Üzleti ügyben! Legyen esze, ha hozzám jött volna, elfogadta volna az üzletet, hogy máskor is láthasson.

Mészáros megtorpant. Üzleti logikája elfogadta ezt az érvet. De ahogy a hamutartóra nézett, megint felüvöltött:

– És ezalatt elszívott két cigarettát? Hazudsz!

– Várta magát. Nem tudta, hol keresse. Meg akarta várni.

– Miért ment el! Várt volna meg, hogy itt tapossam ki a belét a nyomorultnak és neked is, szukája!

Irma összeharapta az ajkát.

– Maga se hiszi, amit beszél – mondta fagyos nyugalmat erőltetve magára. – Nem dobhatom ki. Mit szólt volna, ha azt mondom, hogy kereste Balog, és én elküldtem?

Mészáros levetette magát egy székre, és lihegett. Kezét ökölbe szorította, mintha agyon akarna ütni valakit.

– Ahelyett, hogy elmenne orvosért, mikor beteg a gyermek, így piszkolódik! Megcsaltam valaha?

Mészáros haragtól remegő ajakkal szólalt meg:

– Most az egyszer kicsúsznál a markomból. Azt hiszed, nem ismerlek? Már vénembernek tartasz, mi? Nem vagyok elég neked? Nem vagyok férfi? – A hangja hol üvöltésbe csapott, hol vésztojólóan berekedt. – Régóta figyellek. Fiatal vagy, még több kéne neked. Hálátlan disznó vagy! Ahelyett, hogy megcsókolnád a lábam nyomát! A sírból húztalak ki, érted? Szappant főztek volna belőled! Hétezer pengőmbe kerültél! Más a hozományért nősül, én fizetek érte, s ő még... Mikor kimész az utcára, mindenki a bokádat nézi. Mert riszálod magad! Kikezdesz a férfiakkal! Hazudni, azt tudsz. Miért ült itt Balog órák hosszat? Balog kell neked? Nem érek én meg tíz Balogot neked, én, Mészáros Kálmán? Az a nyavalyás...

– Mit szidja? – kiáltott rá az asszony. Ez sok volt, sok volt egy napra. Már nem bírta idegekkel. – Különb magánál!

– Úgy? Kipróbáltad? – hördült fel Mészáros. Felugrott, és a felesége felé sújtott.

– Üssön meg! Üssön meg – sikoltotta Irma őrjöngve. – Most megmondom... Tizenegy évig hallgattam. Elég volt! Tudja meg, hogy gyűlölöm! Utálom! Öljön meg, akkor is megmondom!

– Utálsz? – hebegte Mészáros elsápadva.

– Igenis, utálom! Tudja meg, tudjon meg mindent! Maga ostoba! Szerencsétlen vak! Hát nem látja? Nem voltam jó asszony? Az isten úgy segítse Kálmánkát, hogy egyszer sem csaltam meg. Maga csak leskelődött, mint egy kutya! Tizenegy évig! Nem volt hét, hogy valakivel meg ne gyanúsítson! Bezárt, mint egy rabot!

A városba nem mehettem, egy jó ruhám nem volt, hogy szégyelljek kijárni! Ezért szeressem?

Őrjöngve borult az asztalra, csorgott a könnye. Mészáros elhült, keze megállt a levegőben.

– Ezt, ezt mered mondani nekem? Aki megmentettelek?

– Bár pusztultam volna el! – sikoltotta az asszony. Csak kényszerből mentem magához! Látja, maga durva, maga hóhér, hogy kínozott? Meg tudtam volna szeretni, kutyája lettem volna, ha törődött volna velem. Ha emberszámba vett volna, ha boldoggá akart volna tenni. De magának csak a testem kellett, a véretem elszívta! El nem vitt sehova, csak az ágyban voltam jó, csak a konyhában.

Felugrott.

– De most már elég! Elmegyek! Nem tarthat vissza!

– El-mész? – dadogta Mészáros, aztán felüvöltött:
– Sehova! Az enyém vagy!

– Leszolgáltam a pénzt! Tízszeresen! Százszorosan! Engedjen! – Berohant a szobába, hogy kabátot kapjon. Mészáros odaugrott, és rázárta az ajtót.

– Sehova! Az enyém vagy!

Irma dörömbölt. Kálmánka felült az ágyban, és ijedtében kiáltozni kezdett.

– Akkor megölöm magam! – vinnyogta Irma az ajtónál. – Esküszöm! Megölöm magam!

Mészáros zsebrevágta a kulcsot, és leült az asztalhoz. A szobában csend lett.

Tenyérébe temette az arcát, és megpróbálta összeszedni kusza és sötét gondolatait. Utál? Nem szeret? Erre sohasem gondolt. A lázadás megdöbbenette. Hogy Irma, az engedelmes asszony mondta ezt neki? Még csak egyszer mert ellenkezni vele, akkor, leány-

korában, a malomban, akkor is ő győzött végül... Mészáros Kálmán tud várni, ravasz is tud lenni, ha nom boldogul másképp! Tudta, hogy szüksége van az asszonyra. Attól kezdve, hogy akkor megfogta a derekát, nagyon jól tudta. A fiatal hús, az kellett neki, hogy felpeszditse lankadó erejét. Irtózatosan félt a haláltól. S most azt meri mondani, hogy elmegy? Leszolgálta a pénzét? Hát le lehet szolgálni egy életet? Addig az övé, amíg él, mert nélküle meghalt volna, s azóta is mindennap, éhen. Tizenegy év óta a kenyerét eszi! Nem fog elmenni!

S ha megöli magát, ha csakugyan képes lesz rá? Mi lesz akkor vele? És megteszi, meg, ezt látta a szeméből. Homlokát kiverte a verejték, még szörnyűbb látomások is kezdték gyötörni. Hátha megengedi a gázcsapot, mikor alusznak? Hogy mind a hárman haljanak meg? S bezárni lehet, de örökké éberrel vigyázni mellette, azt nem... Mit tegyen?

Sohasem volt ilyen helyzetben. Megérezte, hogy elveszett, ha Irma fellázad. Nem tarthatja vissza erőszakkal, s abból is csak baj származnék, ha törvény elé kerülne a dolog. Az anyja istenit, horkant fel magában, ahelyett, hogy két pofont lehúzzak neki, most babusgatni kezdjem? De nem volt más választása. Hörögve sóhajtott, mint akinek nagyon nehezebbre esik valami. Hát jó, a jézusmáriáját, de csak egyszer fogjam meg!

Két óra is eltelt, ahogy mozdulatlanul ült az asztalnál. Egyszer csak nyugtalanul felfigyelt. A túlsó szobában halálos csend volt. Ajkát harapdálva nyitotta ki az ajtót, aztán megkönnyebbült: az asszony, Kálmánka kezét fogva, félig lecsúszva hevert a gyermekágyon. Mindketten aludtak. Odament, s a vállát, a mellét kezdte simogatni.

– Még hozzám nyúl? – nyögte Irma, ahogy felébredt.

– Irma... – Mészáros hangja halk és tőle telhetően gyöngéd volt. – Ne haragudj. Goromba voltam.

Irma felült. Soha ilyesmit nem hallott az urától.

– Igen, goromba disznó voltam. Mit csináljak, ilyen vagyok, na. Felbosszantottak. – Leült egy székre Irma mellé. Hogy zavarát leplezze, cigarettára gyújtott. – Szamár vagy, fiam, hamarabb is szólhattál volna. Én elfoglalt ember vagyok. Mit tudtam én, hogy neked hiányzik a ruha, a szórakozás? Igaz, fiatal vagy, persze... – nevetni próbált – megértem. Hát leharapom a fejed, ha hamarabb mondod?

Az asszony egyre jobban elhült. Lehetséges volna?

– Mi van magával? – kérdezte.

– Rossz voltam hozzád – mondta Kálmán, és bűnbánóan lehajtotta a fejét. Aztán fel is kapta hirtelen.

– Mondd, mit kívánsz? Ruhákat? Meglesz. Szórakozást? Meglesz. Te, Irma... Nem akarsz a hajadat kiondóltatni? Itt a pénz reá, né, holnap menj el a fodrászhoz. Sze még fiatal vagy!

Az asszony azt hitte, álmodik. Visszahajtotta a fejét Kálmánka mellé, a párnára. Ebből az álomból nem akart felébredni.

Valami ködös álmovilágban telt el néhány nap, amelyben Irma nem ismerte ki magát. Azon a szerdai napon minden megváltozott. Az eddigi zord és szilárd alapok, melyekre magános életét építette, meginogtak és szertefoszlottak. Kálmán először is többet ült otthon, aztán elmagyarázta néhány üzleti ügyét; megmondta, hogy mit vett negyvenhétben az államosítás előtt sze-

rencsésen eladott malom árából, s hogy hol, kinél, milyen formában helyezte el. Irma nemigen tudott mindent megjegyezni, az egészről csak annyit értett, hogy végre őt is beavatja Kálmán a dolgaiba, s ennek örülni kezdett. Mészáros otthon mindig egyenes volt, és tehette: a zsarnoknak nincs szüksége alakoskodásra. Irma nem sejtette, mennyi fifikát tanult spekulációi közben. Örült hát zavartalanul, s ennek az új érzésnek ámulva adta át magát.

A gyermek napok alatt meggyógyult, akkor együtt mentek a városba bevásárolni. Kálmánka játékokat, Irma három-négy ruhára való anyagot kapott, taxin mentek haza. Még mindig azt hitte, álmodik. Aztán Kálmán maga vitte el a varrónőhöz, és mikor első ruhája elkészült, egy pénteki napon, három színházjeggyel állított haza másnap estére.

Március első napjaiban jártak. Szombaton reggel csodálatosan friss tavaszi napsugár ömlött be a szobába, s aranyfényel vonta be a bútorokat. A pohárszéken csillogtak az üvegedények. Kálmánnak délelőtt dolga volt, elmenőben szigorúan meghagyta Irmának, hogy menjen el a fodrászhoz és rakassa be a haját. Az aszszony, mikor hazajött, dobogó szívvel pillantott a tükkörbe, örült újra felfedezett szépségének. Majd háziruhát vett, és főzéshez látott.

Emberemlékezet óta most nem érezte először robotnak, s ahogy dudorászni próbált, ahogy a nap a konyhába is beragyogott, a régi sábeszek halk, ünnepi hangulata töltötte el. Nem voltak ortodoxok, apja nyitott szombaton is, de azért mégis más volt az a nap. Mióta kikeresztelkedett, a régi kis családi kör szombatjait elvették tőle, és Kálmán mellett sohasem érezte ünnepnek a vasárnapot. De most, gondolta, rendbejön min-

den. Kívánta, hogy holnap is ilyen szépen süssön a nap, és mindig, sokáig éljenek így, soha fel ne ébredjen ebből az álomból. Nem mert Balogra gondolni, most már őt is és az elmúlt tizenegy évet is igyekezett kitörölni az emlékezetéből, s szabadabban gondolt a régi múltra, szüleire, leánykorára. És lám, Kálmánt mennyire félreismerte! Hogy nem tudta mindezt hamarabb, már az első hónapban, az első évben megmondani neki? Rájött, hogy ő se vette soha emberszámba az urát, lélegző tárgynak, lélektelen hatalomnak, titokzatos istencsapásának fogta fel, sohasem próbált a szívéhez szólni. Így hát magát hibáztatta az elmúlt évek szenvedése miatt, és igyekezett jóvátenni rettentő mulasztását.

Igazi szeretettel csókolta meg a hazatérőket, és meghitt csendben ebédeltek. A délután gyorsan eltelt a készülődéssel, még vacsorázni sem maradt idejük, de Irma kikészítette a hideg ételeket, hogy mikor hazajönnek, kézügyben legyen. Aztán fésülte, öltöztette Kálmánkát, megkefélt az ura fekete ruháját, a magáét felpróbálta, igazgatta; szóval lázasan készülődtek.

És este a színház...

Elálló lélegzettel nézett szét a tündöklésben, ahol leánykorában volt utoljára. „Lehetséges, istenem, lehetséges, hogy én vagyok?” – gondolta. Dobogó szívvel, szinte szédülve hajolt ki a páholyból, és párás szeme előtt nyüzsgő, színes, meleg tarkasággá folyt össze a földszint rengeteg nevetgélő, beszélgető embere. Kálmánka izgatottan kérdezősködött, mikor húzzák már szét a függönyt, lesz-e Piroska és farkas.

– Apukám, Apukám! Egy autó fel tudna oda menni, ahol az a függöny van? – hallotta Irma félfüllel, s Kálmán dörögő hangját, amint válaszolt. Aztán egyszer csak megdöbrent, fülében süket zúgássá változott

a zsvaj, arca elfehéredett: a nézőtéren egy férfit vett észre, amint mereven néz felfelé, egyenesen reá. Balog Béla volt. Percek múlva tudott csak elfordulni. Kezét védelmet keresően csúsztatta Kálmán markába.

– Jaj, olyan boldog vagyok, alig várom, hogy megkezdődjön – mondta, és érezte, hogy hamisan cseng a hangja.

A lámpák sorra kialudtak. A függöny felgördült. Falusi táj ragyogó napsütésben; emberek jöttek-mentek, beszélgettek, vitatkoztak: nézte mereven, és semmit sem értett. Pillantása időnként lesiklott a nézők homályos fejére, vállaira, és Balog Bélát kereste. Ó, csak ne találkoznának, úristen, csak eszébe ne jutna, hogy ide feljöjjön! Miért tud ő is itt lenni? Minden, minden elromlik, ami ilyen szépen kezdődött. A párkányra könyökölt, arcát ujjai közé fogta, és erőszakkal a színpadra szegezte tekintetét. Nem nézek többet rá, parancsolta magának.

Fény öntötte el a nézőteret, vége volt az első felvonásnak. Az emberek tódultak kifelé.

– Apukám! Mit csináltak? Mit csináltak? – kérdezte a gyerek.

– Majd elmondom – szólt rá Kálmán, kitérve a kérdés elől. Ő sem igen értette, nem is érezte jól magát a nagy fényben. Majdnem mindenki kiment, csak ők ültek a páholyban. A meleg is fullasztotta, unta és utálta az egész színházi históriát, dühös volt Irmára, és Kálmánka kérdései, mint bosszantó kis darazsak, döngtek a fülében. Ki akart menni, mozogni.

– Menjünk le – indítványozta –, igyunk limonádét. Gyertek. Fizetek nektek valamit.

Irmában megsajdult valami. Fizetek nektek. Ó, még sokat kell változnia, hogy egy szava se fájjon. Külön-

ben sem akart lemenni, félt, hogy találkozik Baloggal. Micsoda szerencsétlen véletlen!

– Ne menjünk – mondta –, sokan vannak. Mészáros félreértette. Azt hitte, az asszony nem akar a sok ember, a sok férfi közé menni. Eszébe jutott veszekedésük, meg akarta mutatni nagylelkűségét, hogy az asszonyt lekötelezze.

– Na és? Gyere csak, gyere! – Nevetve tette hozzá: – Lássák, milyen szép feleségem van!

Lementek. Irma érezte, hogy remegnek a lábai, a lépcsőn megkapaszkodott Mészáros karjában. A büféhez igyekeztek. A kis helyiségben rengetegen tolongtak, nem lehetett odajutni.

– Menjünk vissza, letapossák a cipőmet – kérlelte Kálmánt.

– Várjatok, majd én bemegyek.

– Apuka, limonádét hozzon! – kiabálta Kálmánka.

– Neked mi kell? Te is limonádét iszol?

Irma bólíntott, Mészáros elment, s három üveggel tért vissza. Megitták a hús, édeskés italt, aztán Kálmán visszavitte az üres üvegeket. Irma a kisfia kezét fogta, és az előcsarnok tarka népére bámult. Akkor bukkant fel Balog Béla a kavargó emberek között. Az asszony elgyengült, a falhoz támaszkodott.

– Kezét csókolom... Csak azt akartam tudni, maga az? Nem voltam benne biztos. Nagyon megváltozott.

– Menjen innen – rebegte Irma kétségbeesetten.

A férfi megfordult, és eltűnt a tömegben. Irma a büfé felé nézett: az ajtóban ott állt Mészáros, fehér ajakkal, zsebredugott kézzel. Meglátta őket.

Először ordítani akart, de az előcsarnok tele volt emberekkel. Volt benne annyi józanság, hogy hallgas-

son. Feleségéhez lépett, és megragadta a csuklóját. A ruhatárhoz vitte. Kálmánka kétségbeesetten kiáltozott:

– Ne menjünk még haza! Nem vagyok álmos!

Körülöttük csoportosulás támadt. Egy fiatalember azt mondta: a nő rosszul lett, nincs itt egy orvos? Mészáros forrott a dühtől. A megjegyzés kapóra jött, hogy felsegítse Irmára a kabátot, s utat törve, az ajtóig támogassa. Kálmánka sírt, az emberek utánuk bámultak.

A színház előtt is fény és emberek. Mindenütt emberek. Mészáros túrhetetlennek érezte ezt a sok embert, mintha jelenlétükkel pártját fogták volna a gyalázatos asszonynak. Gyűlölte őket. Közében, a sarkon, kopott, divatjamúlt bérkocsi állott. Odafütyentette. Irmát és a gyereket fellökte az ülésre, lihegve felszállt, és oda szólt a kocsisnak:

– Mehetünk! Vásártér tizenkettő.

A fiáker megindult, lenn a kövezeten ijesztő árnyék futott utánuk. Kálmánka még mindig sírt. Irma némán, magába roskadva ült a kocsiban. Semmire sem gondolt, csak egyet tudott: minden összeomlott. Minden. Most vége a világnak. Görcsösen szorongatta Kálmánka kezét.

Hazaértek. Amíg Mészáros fizetett, Irma, mint az alvajáró, kaput nyitott, bevitte Kálmánkát. Mire a konyhába értek, ott volt Mészáros is. Akkor gyűrte zsebre a pénztárcáját, kabátja, bekecse szétvetve a mellén. Kezein elfehéredtek a bütykök, ahogy nadrágszíját oldozta. Kálmánka ismerte ezt a mozdulatot, reszketve menekült a sarokba.

– Bestia! Bestia! – lihegte vérmesen az öregember.
– Most már tudom, mi kell neked... Szigorú voltam, nem volt jó... Jó voltam, nem volt jó... Most már tudom! Ezért kellett neked ruha! Fodrász! Frizura!

Színház!... Istennyila! Egy percre elmegyek, s már ott van a lator. Mi? Balog? Nesze Balog!

Végigvágott a feleségén. Irma eltakarta az arcát. A szíj a télikabátján hüppögött.

– Le a kabátot! – üvöltötte Mészáros. – Hallod? Le a kabátot! – s ahogy az asszony nem mozdult, odaugrott, és lerángatta róla, aztán nekiesett a szíjjal ahol érte. – Ez kell neked!... Nesze, Balog!... Ribanc!... Bestia!

Kálmánka vinnyogva sírt a sarokban, fülét bedugta. Irma leroskadtt a földre. Mészarost dühítette, hogy egy hangot sem ad. Eldobta a szíjat.

– Ezért vakartalak ki a gettóból? Ezért fizettem érted hétezer pengőt? Dögöltél volna meg, szukája!... Ringyó! – sziszegte, és belerúgott. Az asszony elterült.

Mészáros bement a szobába, bevágta az ajtót, hogy az ablaküvegek megcsörrentek. Még egy ajtócsapódás hallatszott a belső szobából, azután csend lett. Irma vonaglott a földön. Kálmánka odaszaladt, simogatta.

– Ne sírj, anyukám, én nem haragszom rád... Irma feltápászkodott. Felvette a kabátját, hátradobta a haját, és megragadta kislánya kezét. Kálmánka még le sem vette a sapkát, kabátot.

– Gyere, Kálmánka – mondta olyan szomorúan, hogy a szepegő gyermek azonnal elhallgatott, és riadtan indult anyjával. Irma halkán kinyitotta a konyhaajtót, nesztelenül végigostak az udvaron, s kiléptek az utcára.

Itt az asszony egy pillanatra megtorpant. Előtte a koromsötét éjszaka, csak az állomás felől ég néhány villanylámpa. Hová? El a világba, az életbe? Egy hete megsejtett valamit egy új, egészen új világról, melyről eddig fogalma se volt. Talán van hely benne a szá-

mára is... De hol, hogy, merre keresse? Hová menjen? Messziről zúgott a Szamos. Vesse bele magát? Kálmánkára nézett, és megborzongott: nem! Vagy Balog Bélához? Oda sem, már nem, ha akkor nem hallgatott rá. De akkor hová?

A házból kihallszott Mészáros üvöltése.

– Irma! Irma-a!

Jaj, mindjárt kijön utánuk! Merre szaladjon?

Merre van a Kőműves utca?

Mindegy, csak el innét!

Megragadta Kálmánkát, és botladozva, eszeveszetten rohanni kezdett.